

VI) Ekonomik Küreselleşme: Neoliberal Dönüşüm, Öncesi ve Sonrası-1

Daha önceki haftalarda, bir proje olarak küreselleşme ile tarihsel bir süreç olarak küreselleşme arasında bir ayırım yapılmasının önemi vurgulanmıştı. Buna göre, küreselleşme dünyanın farklı coğrafyalarının yüzyıllara yayılan bir yakınlaşma ve bütünleşme sürecidir. Ancak içinde bulunduğumuz tarihsel dönemde küreselleşme, 1970'lerden itibaren küresel kapitalizmin girdiği, siyasal olarak yürütülen bir dönüşüm projesidir. Bununla birlikte, küreselleşmenin salt bir ekonomik modele indirgenmemesi, tarihsel bir süreç olarak ele alınması, içinde bulunduğumuz toplumsal durum ve koşulların nasıl oluştuğu üzerine eleştirel bir perspektif geliştirebilmenin de ilk aşamasıdır. Diğer bir deyişle, küreselleşmenin kaçınılmaz ve geri döndürülemez bir süreç olmadığı, küreselleşmenin mevcut formuna eleştirel bir yaklaşım geliştirebilmek ve alternatif küresellik olanakları üzerine düşünmenin de ilk adımıdır. Bu çerçevede, özellikle 2008 ekonomik krizinin halen etkilerinin devam ettiği günümüzde, birçok toplumsal ve siyasal akımın itiraz ettiği küreselleşme, neoliberal küreselleşmedir. Peki, küreselleşmenin mevcut formu, neoliberal küreselleşme nedir? Gerçekten kaçınılmaz ve geri döndürülemez bir aşama mıdır?

Sosyal bilimlerin her kavramı için olduğu gibi, küreselleşme ile ilgili bilgi iddiaları da değer bağımsız (value-free) değildir. Yani küreselleşme kavramı da, birtakım olumlu ya da olumsuz değer yargıları ile yüklü bir kavramdır. Diğer bir deyişle, küreselleşmeyi nasıl tanımladığımız, küreselleşme olgusunu nasıl ele alacağımız, içinde yaşadığımız toplumsal ve tarihsel koşullarla belirlenir. Bu çerçevede birçok yazarın belirttiği gibi, küreselleşme bir alan sorusu (domain question)'dur. Yani nerede durduğumuzu, toplumsal meselelere nereden yaklaştığımızı gösteren bir sorunsaldır. Bu tür sorunsallar, farklı kuramsal, düşünsel gelenekler ve yöntemler içinde farklı yanıtların üretildiği sorunsallardır. Ancak bu yanıtlar, bu kuramların ve belki de ideolojilerin birbirleri aralarındaki farklılaşmaları keskinleştiren ve netleştiren yanıtlardır.

Bu çerçevede, ekonomi-politik literatürde, iki ana gelenek içinde yer alan, iki küreselleşme anlatısı vardır:

- 1) Kapitalizmin içinde kaçınılmaz bir aşama olarak neoliberal dönüşüm/ kalkınma,
- 2) Eleştirel bir düşünsel ve politik çerçeve olarak tarihsel materyalist küreselleşme analizi.

İlk olarak neoliberal kalkınma anlatısını ele alalım. Aslında bu küreselleşme analizi, klasik liberal argümanlara dayanır. Buna göre, uluslararası ekonomik süreçler, ticaret, yatırım ve finansal ilişkilerdeki yoğunlaşmalar, birbirleriyle uyumlu ve tamamlayıcı bir şekilde, dünyanın farklı coğrafyalarındaki ekonomik düzenleri bütünleştirirler. Küreselleşme özünde budur. Bu bütünleşmeye, neoliberal ekonomik modeli benimseyerek katılan ülkeler, giderek artan bir şekilde, küresel ölçekte artan -neoliberalerin iddiası bu yöndedir- refahtan pay alacaklar, ulusal gelirlerini arttıracaklar ve sosyo-politik olarak da gelişeceklerdir. Bu çerçevede, siyasal olarak da, bu ekonomik dönüşümün gerçekleşmesini sağlayacak siyasal ilke, kurum ve değerler benimsenmelidir. Neoliberal yazarlara göre bu ilke ve kurumlar, toplumları giderek demokratikleştirecektir. Sonuç olarak ekonomik olarak neoliberalleşme, politik olarak liberal demokrasinin kurum ve değerlerinin yayılması ve kültürel olarak da, evrensel kültürel ürünler etrafında yaşanacak benzeşme, bir bütün olarak insanlığın daha iyi koşullarda yaşamasının anahtarıdır. Bunlar neoliberal ekonomik küreselleşmenin vaatleridir. Sınırların giderek ortadan kalktığı bir dünya, her anlamda daha özgür bir dünya olacaktır. Bu aynı zamanda kaçınılmazdır; çünkü Soğuk Savaş da, kapitalizm karşısındaki diğer toplum modelinin reel olarak başarısızlığa uğramasıyla sona ermiştir ve başka bir alternatif yoktur. Neoliberal iktisatçılar, sonradan neoliberal modeli sert bir şekilde eleştiren Joseph Stiglitz, Thomas Friedman, Kenichi Ohmae, Francis Fukuyama gibi yazarlar bu temel çerçeveyi benimsemiş yazarlardır.

Diğer yandan, genel olarak tarihsel materyalist gelenek içinden gelen birçok yazar, farklı noktalardan bu yaklaşımı eleştirirken neoliberal modele karşı çıkmakla kalmamışlar; kaçınılmazlık tezini de şiddetle reddetmişlerdir. Bu yazarlardan yukarıda da görüşlerine yer verilen David Harvey ve Manuel Castells, küreselleşme analizlerini, küreselleşmenin özellikle teknolojik ve ekonomik alanda yarattığı değişimleri temel alarak derinleştiren önemli yazarlardır. Burada biraz daha geniş bir şekilde, Castells'in **yeni enformasyonel ekonomi** olarak adlandırdığı dönüşümü temel alarak, neoliberalizmin nasıl bir ekonomik model olduğu kısaca irdelenecektir.

Castells'e göre, 20. Yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkan yeni ekonominin temel özellikleri, enformasyonel olması, tam anlamıyla küresel olması ve ağ örgütlenmesine dayalı olmasıdır. İletişim devrimi, yani bilgi ve haberleri yayan teknolojilerdeki devrimsel değişimler, kapitalizmin işleyiş yasalarını değiştirmiştir. 1970'lerde, Amerikan toplumu, küresel ekonomi ve dünya jeopolitiği ile etkileşim içinde, yeni bir üretim, iletişim, yönetim ve yaşam biçimine geçmiştir. Bu geçişi sağlayan, enformasyon teknolojilerinde yani bilgi üretimi, işleyişi ve iletişiminde yeni bir döneme geçilmesi ile mümkün olmuştur. Bu teknolojik dönüşüm sayesinde, kapitalizmin üretim düzeni tamamen yeniden yapılandırılmıştır. Yeni bir kalkınma dönemine girilmiştir ki, Castells bu nedenle bu yeni döneme **enformasyonel kalkınma** dönemi adını verir.

Castells'in *teknolojik dönüşüm* odaklı çağdaş küreselleşme analizinin dışında, diğer bir eleştirel küreselleşme analizi ise *kriz odaklı* bir geçişi ön plana çıkarır. Diğer bir deyişle, kapitalizmin tarihsel işleyiş yasalarında yaşanan büyük dönüşümün nedeni, bu dönüşümleri mümkün kılan teknolojik yenilikler değil, ekonomik kriz ve zorunluluklardır. Buna göre, kapitalizm, 1970'lerde döngüsel birikim krizlerinden birine girmiştir. Azalan karları ve düşen sermaye birikim hızını tekrar canlandırmanın bir yolu olarak neoliberalizm, 70'lerin kriz dinamiğinin ürettiği bir sonuçtur. Merkez kapitalist ülkelerin tüm dünyaya yeni ve kaçınılmaz kalkınma modeli olarak sundukları bir ekonomik modeldir. Harvey, Wallerstein, Arrighi, Saad Filho, Robinson, Amin, vb yazarların temel vurgusu bu yöndedir.

